

Nederlandse kiezers die in het buitenland wonen of werken hebben stemrecht vanuit het buitenland bij de verkiezingen voor het Europese Parlement en de Tweede Kamer.

Heeft u uw werkelijke woonplaats buiten Nederland?

Kiezers die in het buitenland wonen en niet meer bij een Nederlandse gemeente staan ingeschreven, hebben stemrecht vanuit het buitenland bij de verkiezingen voor het Europese Parlement en de Tweede Kamer. Als u tot deze zogenaamde D3-groep behoort, kunt u zich nu alvast aanmelden bij het Bureau Verkiezingen van de gemeente Den Haag. Daartoe kunt u een e-mail met uw adresgegevens sturen naar verkiezingen@dbz.denhaag.nl. Een half jaar voor de volgende verkiezingen ontvangt u dan een D3-registratieformulier. U moet zich uiterlijk zes weken voor de verkiezingen registreren.

Stemmen via internet

Tijdens de Europese Parlementsverkiezingen 2004 en de Tweede Kamerverkiezingen 2006 zijn experimenten gehouden met stemmen via internet voor Nederlandse kiezers in het buitenland. Uiteraard konden kiezers in het buitenland nog steeds stemmen op andere wijze, namelijk via brief, bij volmacht of met een kiezerspas.

In 2006 hebben van de 34.305 geregistreerde kiezers vanuit het buitenland 21.593 (63%) kiezers zich aangemeld voor stemmen via internet.

Een evaluatie van dit experiment zal gepubliceerd worden op www.minbzk.nl/koa

Hoe kunt u stemmen via internet

Bij de Tweede Kamerverkiezingen in november 2006, wordt aan kiezers de gelegenheid geboden om hun stem uit te brengen via internet. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties onderzoekt de mogelijkheden om het stemmen minder plaatsafhankelijk te maken. Het doel daarvan is de toegankelijkheid van het stemmen te vergroten. Om na te gaan of stemmen via internet de verkiezingen toegankelijker maakt voor kiezers in het buitenland, wordt dit experiment bij de Tweede Kamerverkiezingen in november 2006 gehouden. Het briefstemmen zal ook mogelijk blijven.

Om deel te kunnen nemen aan stemmen via internet vanuit het buitenland, moesten kiezers zich registreren, de registratietermijnen zijn inmiddels gesloten.

Na registratie ontvangen de circa 21.000 kiezers die voor internet hebben gekozen, een stemcode, [handleiding](#) en [kandidatenlijst](#). Hiermee kunnen de kiezers van zaterdag 18 november 2006, 7.30 uur tot woensdag 22 november 2006, 21.00 uur (Nederlandse tijd) stemmen.

Meer informatie voor kiezers over de stemprocedure via internet vindt u onder '[Hoe kunt u stemmen?](#)' links in de menubalk.

Bij '[Veilig stemmen](#)' vindt u tips over hoe u veilig kunt stemmen via internet.

Bij '[Stemcontrole](#)' leest u hoe u na afloop van de stemming kunt controleren of uw stem goed is verwerkt.

Bij 'Achtergrondinformatie' vindt u meer informatie over de techniek en de organisatie achter stemmen via internet.

Stembescheiden

Nadat u zich heeft geregistreerd, worden uw stembescheiden opgestuurd naar het door u opgegeven postadres. De stembescheiden voor het stemmen via internet bestaan uit:

- Stemkaart met een stemcode; dit is de code waarmee u kunt inloggen om te kunnen stemmen via internet.
Let op: de stemcode is een persoonlijke code en alleen bij uzelf bekend, bewaar deze goed en wees hier voorzichtig mee.
- Handleiding; in deze handleiding wordt uitgelegd hoe u kunt stemmen via internet.

Begin november ontvangt u een e-mail met als bijlage het overzicht van kandidatenlijsten voor de Tweede Kamerverkiezingen in kieskring 12 (Den Haag en kiezers in het buitenland)

Stemming

Vanaf zaterdag 18 november 2006 7.30 uur tot woensdag 22 november 2006 21.00 uur (Nederlandse tijd) kunt u uw stem uitbrengen via www.internetstembureau.nl.

Klik hier voor de minimale eisen waaraan uw computer moet voldoen, om te kunnen stemmen via internet.

U wordt geadviseerd uw pop-upblokkering uit te schakelen voordat u gaat stemmen. Anders kunt u achteraf uw stem niet controleren.

Het stemmen via internet kent vervolgens zes stappen;

- 1 Start: u voert uw stemcode in.
Klik hier wanneer u uw stemcode (nog) niet heeft ontvangen.
- 2 Keuze: u selecteert de politieke partij en kandidaat van uw keuze of u kiest blanco.
- 3 Bevestigen: u brengt uw stem uit door de keuze te bevestigen.
- 4 Versturen: uw stem wordt automatisch verstuurd.
- 5 Status: u ziet of uw stem succesvol is verstuurd en ontvangen en kunt de technische steminformatie opvragen.
- 6 Afsluiten: de stemdienst wordt afgesloten.

Stemcontrole

Na afloop van de stemming kunt u uw stem controleren met behulp van de technische steminformatie. Hierover meer onder 'Stemcontrole'.

De stemming vindt plaats onder toezicht van het internetstembureau.

Alle gedetailleerde informatie kunt u nalezen in de handleiding die u samen met uw stemcode ontvangt op uw postadres.

Registreren als kiezer uit het buitenland

Voor de Tweede Kamerverkiezingen 2006 kunt u zich niet meer registreren als kiezer in het buitenland.

Woont u permanent in het buitenland en heeft u zich voor deze verkiezingen niet meer kunnen registreren en wilt u bij de volgende verkiezingen op tijd op de hoogte worden gebracht van de mogelijkheid om vanuit het buitenland te stemmen? Mail dan uw NAW-gegevens, geboortedatum en eventueel uw mailadres naar: verkiezingen@dbz.denhaag.nl.

Woont u permanent in het buitenland en heeft u zich geregistreerd voor deze Tweede Kamerverkiezingen, dan ontvangt u bij de volgende verkiezingen vroegtijdig een registratieformulier thuis gestuurd.

Wie kan stemmen vanuit het buitenland?

Nederlandse kiesgerechtigden die voldoen aan onderstaande voorwaarden, mogen hun stem uitbrengen vanuit het buitenland.

- A Nederlandse kiesgerechtigden die hun werkelijke woonplaats buiten Nederland hebben. Dit betekent dat u niet staat ingeschreven bij een Nederlandse gemeente.
- B Nederlandse kiesgerechtigden die wegens beroep of werkzaamheden in het buitenland verblijven.
- C Nederlandse kiesgerechtigden die wegens beroep of werkzaamheden van hun echtgenoot, levensgezel of ouder in het buitenland verblijven.

Belangrijke data bij stemmen via internet

Onderstaand schema geeft de belangrijkste data weer voor het stemmen via internet.

	Kiezers met hun werkelijke woonplaats in het buitenland	Kiezers die wegens beroep of werkzaamheden (van hun partner of ouder) in het buitenland verblijven
Registreren als kiezer	Uiterlijk 10 oktober 2006 dient het D3 formulier in bezit te zijn van de gemeente Den Haag	Uiterlijk 25 oktober 2006 dient het M3 formulier in bezit te zijn van uw eigen gemeente
Versturen stembescheiden naar kiezer	Vanaf 5 oktober 2006	Vanaf 5 oktober 2006
Versturen kandidatenlijst naar kiezer	Uiterlijk 9 november 2006	Uiterlijk 9 november 2006
Stemperiode	Van zaterdag 18 november 2006 7.30 uur tot en met woensdag 22 november 2006 21.00 uur (Nederlandse tijd)	Van zaterdag 18 november 2006 7.30 uur tot en met woensdag 22 november 2006 21.00 uur (Nederlandse tijd)

Veilig stemmen via internet

Stemmen via internet gebeurt op een veilige manier. Er zijn vele maatregelen getroffen om stemmen via internet op een veilige manier en conform de vereisten van de Kieswet te laten plaatsvinden.

U kunt zelf ook bijdragen aan veilig stemmen via internet. We raden u aan de volgende aanwijzingen en tips op te volgen.

Specifiek voor internetstemmen

1. Controleer uw verbinding

Controleer of u daadwerkelijk verbinding heeft met het echte internetstembureau voor de Tweede Kamerverkiezingen. Zo voorkomt u, dat u op een andere website uw gevoelige persoonlijke gegevens (zoals uw stemcode) invoert. U denkt dan gestemd te hebben, maar eigenlijk heeft u alleen uw persoonlijke gegevens afgegeven, waarmee een derde namens u zou kunnen gaan stemmen.

De website van het internetstembureau is voorzien van een SSL certificaat, uitgegeven door de Staat der Nederlanden. Het SSL certificaat is uitgegeven aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Met SSL wordt ook al het verkeer tussen uw computer en de stemdienst versleuteld.

In de [handleiding](#) leest u hoe u de controle op de echtheid van de verbinding kunt uitvoeren.

2. Ga voorzichtig om met e-mail

Wees alert wanneer een ogenschijnlijk 'betrouwbare' instantie via de e-mail vraagt om persoonlijke gegevens. Het, op deze manier, ontfutselen van gevoelige informatie wordt phishing genoemd. Reageer niet op een e-mail bericht waarin wordt gevraagd om uw stemcode, persoonsgegevens of andere persoonlijke informatie vrij te geven of op het verzoek om een pagina te openen waar dergelijke informatie gevraagd wordt. Geef nooit uw stemcode af!

Indien u toch een dergelijk e-mail bericht ontvangt of indien u twijfelt, neem dan contact op met de [helpdesk](#).

3. Houd uw stemcode geheim

U ontvangt uw stemcode per gewone post (niet per e-mail). De stemcode heeft u nodig om toegang te verkrijgen tot het internetstembureau. Het is als het ware uw persoonlijke 'toegangsbewijs' om deel te mogen nemen aan de stemming via internet. Houdt deze daarom geheim en bewaar hem tot het moment van de verkiezing op een veilige plaats.

4. Vernietig uw stemcode nadat u gestemd heeft

Op het moment dat u stemt wordt uw keuze (de kandidaat waar u op stemt) versleuteld met een cryptografische sleutel. Deze sleutel wordt berekend uit de stemcode. Nadat u gestemd heeft, worden alle ontvangen stemmen gepubliceerd. Zo kunt u controleren of uw stem daadwerkelijk is geteld. Uw stemcode heeft op dat moment geen functie meer. Door uw stemcode te vernietigen wordt uw stemgeheim gegarandeerd.

5. Bewaar uw technische stem en uw ontvangstbevestiging

De stemdienst geeft u de mogelijkheid om te controleren of de stem die u uitbrengt ook daadwerkelijk is meegeteld. Om dit te kunnen doen moet u de technische stem (dit is feitelijk de versleutelde stem zoals deze wordt verzonden) te bewaren. Nadat u gestemd heeft krijgt u in het scherm 'Statusoverzicht' daarvoor de mogelijkheid.

Uw ontvangstbevestiging is uw bewijs dat u heeft gestemd. Mocht u constateren dat uw stem niet is meegenomen in de telling dan heeft u dit bewijs nodig om aan te tonen dat u daadwerkelijk heeft gestemd.

Algemeen

6. Gebruik een vertrouwde computer

Gebruik voor het uitbrengen van uw stem alleen een computer die u vertrouwt en waarvan u weet welke programmatuur op deze computer aanwezig is.

7. Controleer uw computer op virussen en spyware

Installeer een anti-virusprogramma om u te beschermen tegen potentieel kwaadaardige programma's die u binnenhaalt of die u (bijvoorbeeld via e-mail) worden toegestuurd.

Overzichten van leveranciers kunt u onder andere vinden op antivirus.pagina.nl (onder het kopje Antivirus software) en security.nl

B. Houd uw besturingssysteem en andere programmatuur up-to-date

Controleer of er nieuwe versies van uw besturingssysteem of programma's beschikbaar zijn. Van veel programma's worden regelmatig nieuwe versies uitgebracht waarin fouten of kwetsbaarheden zijn opgelost.

Meer informatie?

Er zijn diverse informatieve websites en campagnes opgezet om u te informeren over veilig gebruik van internet.

<http://www.digibewust.nl/>

De Digibewust campagne heeft als doel mensen vertrouwd te maken met alles wat zij zelf kunnen doen om de techniek een betrouwbare partner te laten zijn. De campagne wordt onder meer ondersteund door ECP.nl en het Ministerie van Economische Zaken

De Waarschuwingsdienst, een initiatief van het ministerie van Economische Zaken, waarschuwt computergebruikers en kleinbedrijf tegen computervirussen en lekken in software. U kunt via een gratis e-mail en SMS dienst op de hoogte blijven van ernstige ICT-veiligheidsincidenten.

Stemcontrole

Na afloop van de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november 2006, kunt u als kiezer zelf controleren of uw uitgebrachte stem juist is meegeteld in de verkiezingsuitslag. Dit kan aan de hand van de zogenaamde 'technische stem'. Deze mogelijkheid is ontworpen om het verkiezingsproces zo transparant en betrouwbaar mogelijk te maken.

Voor de stemcontrole is een aparte website gemaakt. Klik [hier](#) of op de afbeelding hieronder om naar deze website te gaan.

Mocht u vragen hebben over de stemcontrole, dan kunt u contact opnemen met de [helpdesk](#).

Mocht er naar uw mening iets niet goed zijn gegaan bij de verwerking van uw stem, dan kunt per e-mail tot 23 november 12.00 uur (nederlandse tijd) een bezwaar indienen via info@kiezenuithetbuitenland.nl. Een sjabloon voor een [bezwaarschrift](#) vindt u [hier](#) (Word document).

Download hier de bestanden voor de stemcontrole

1. Initieel Referentiebestand

Type bestand	Link naar bestand	Omvang
Initieel referentiebestand	reftables.zip	304 MB (!)
Controlewaarde zoals berekend bij generatie referentiebestand	initialreftables_hash.txt	2 KB
Rapport met aantallen gegenereerde stemcodes	rtcheck_report.txt	4 KB
Publicatie van controlewaarde in Staatscourant	Publicatie controlewaarde referentiebestand 9 nov 2006.pdf	53 KB
Programma om controlewaarde zelf mee te berekenen	ricor_binaries.zip	68 KB
Broncode van programma om controlewaarde zelf mee te berekenen	ricor_sources.zip	11 KB

2. Gemuteerd Referentiebestand

Type bestand	Link naar bestand	Omvang
--------------	-------------------	--------

Gemuteerd referentiebestand	reftablesmut.zip	311 MB!!
Controlewaarde zoals berekend bij generatie gemuteerde referentiebestand	reftables_hash_mut.txt	2 KB
Rapport met aantallen gegenereerde stemcodes	rtcheck_report_mut.txt	4 KB
Publicatie van controlewaarde in Staatscourant	publicatie controlewaarde gemuteerde referentiebestand	34 KB

Het initiele referentiebestand is gemuteerd op basis van de aanvragen die kiezers hebben gedaan voor vervangende stembescheiden. Kiezers hadden de mogelijkheid tot en met 14 november 2006 om een nieuwe stemcode aan te vragen in geval deze nog niet per post was ontvangen. Er zijn 808 aanvragen verwerkt. De mutatie houdt in dat bij de oorspronkelijke referentiewaardes voor de kiezer is aangegeven dat deze zijn vervallen. Mocht met de origineel verzonden stemcode toch een stem worden uitgebracht dat wordt deze stem bij de telling als ongeldig beschouwd.

Er zijn eveneens 808 stemcodes uit de 'vervangend voorraad' verstrekt, zodat een stem die uitgebracht wordt met een van deze stemcodes wel als geldig wordt beschouwd.

3. Uitgebrachte stemmen en Uitslag

Type bestand	Link naar bestand	Omvang
Uitslag	uitslag.txt	57 KB
Statistieken (tbv import in spreadsheet, comma-separated)	statistieken.txt	1 KB
Bestand met ontvangen stemmen gezip	pub_votes.zip	410 KB
Bestand met verwerkte ontvangen stemmen gezip	pub_perf_votes.zip	1247 KB
Bestand met verwerkte stemmen	performed_votes50011201.txt	
Bestand met publieke deel van ontvangstbevestigingen	pub_receipts221106.zip	520 KB

Stemmen via brief, bij volmacht of met kiezerspas

Naast internet kunnen Nederlandse kiezers in het buitenland ook stemmen per brief, bij volmacht of met een kiezerspas.

Voor de Tweede Kamerverkiezingen 2006 moesten kiezers zich uiterlijk 25 oktober registreren.

Als u zich heeft geregistreerd, ontvangt u zo spoedig mogelijk de stembescheiden thuis om te kunnen stemmen.

Mocht u vragen hebben over stemmen per brief, bij volmacht of met een kiezerspas, dan kunt u contact opnemen met de gemeente Den Haag.

Tel +31 (0)70 353 4400

Fax +31 (0)70 353 7062

E-mail verkiezingen@dbz.denhaag.nl

Hoe kunt u stemmen op andere wijze dan via internet?

Werkelijke woonplaats buiten Nederland

Woont u permanent buiten Nederland? (Dit betekent dat u niet staat ingeschreven bij een Nederlandse gemeente.) Dan kunt u naast stemmen via internet op drie andere manieren uw stem uitbrengen.

Valt u onder deze groep, dan kan u zich voor deze Tweede Kamerverkiezingen niet meer registreren. De registratietermijn liep tot 10 oktober 2006.

1. Stemmen per brief

Wanneer uw registratieformulier is ontvangen door de gemeente Den Haag, ontvangt u uw stembescheiden. In de handleiding die u daarbij ontvangt, staat duidelijk beschreven hoe u kunt stemmen. Uw stem stuurt u terug naar het op de retourenvelop aangegeven adres.

2. Stemmen bij volmacht

Als u bij volmacht stemt, machtigt u een kiesgerechtigde inwoner van Nederland om voor u te stemmen. De gemachtigde kiesgerechtigde inwoner van Nederland moet het verzoek tot registratie mede ondertekenen en doorsturen naar de gemeente Den Haag.

3. Stemmen met een kiezerspas

Wanneer uw op de dag van stemming in Nederland verblijft, kunt u een kiezerspas aanvragen. Wanneer uw registratieformulier is ontvangen door de gemeente Den Haag, ontvangt u een kiezerspas waarmee u op de dag van stemming in een stembureau naar keuze in Nederland kunt stemmen.

Wegens werk of beroep in het buitenland

Verblijft u wegens beroep of werkzaamheden van uzelf of uw echtgenoot, levensgezel of ouder op 22 november 2006 in het buitenland? (Dit betekent dat u staat ingeschreven bij een Nederlandse gemeente.) Dan kunt u naast stemmen via internet op twee andere manieren u stem uitbrengen.

1. Stemmen per brief

Voor het stemmen per brief kunt u zich niet meer registreren. De registratietermijn liep tot 25 oktober 2006.

Wanneer uw registratieformulier is ontvangen door de gemeente Den Haag, ontvangt u uw stembescheiden. In de handleiding die u daarbij ontvangt, staat duidelijk beschreven hoe u kunt stemmen. Uw stem stuurt u terug naar het op de retourenvelop aangegeven adres.

2. Stemmen bij volmacht

Er zijn twee manieren om een machtiging te verlenen.

Onderhandse volmacht: hiervoor moet u de achterkant van uw oproepingskaart of stempas ondertekenen. Bezit u een oproepingskaart, dan kunt u iemand binnen uw stemdistrict machtigen. Bent u in het bezit van een stempas dan kunt u iemand binnen uw gemeente machtigen.

Schriftelijke volmacht: wanneer u een kiezer uit een ander stemdistrict of gemeente wilt machtigen, dan moet u een schriftelijke volmacht verlenen. Hiervoor moet u het machtigingsverzoek uiterlijk veertien dagen voor de verkiezingen schriftelijk bij uw gemeente indienen.

Het is aan te bevelen hierover tijdig informatie in te winnen bij de Nederlandse gemeente, waarvan u ingezetene bent.

Registreren als kiezer uit het buitenland

Voor de Tweede Kamerverkiezingen 2006 kunt u zich niet meer registreren als kiezer in het buitenland.

Woont u permanent in het buitenland en heeft u zich voor deze verkiezingen niet meer kunnen registreren en wilt u bij de volgende verkiezingen op tijd op de hoogte worden gebracht van de mogelijkheid om vanuit het buitenland te stemmen? Mail dan uw NAW-gegevens, geboortedatum en eventueel uw mailadres naar: verkiezingen@dbz.denhaag.nl.

Woont u permanent in het buitenland en heeft u zich geregistreerd voor deze Tweede Kamerverkiezingen, dan ontvangt u bij de volgende verkiezingen vroegtijdig een registratieformulier thuis gestuurd.

Wie kan stemmen vanuit het buitenland?

Nederlandse kiesgerechtigden die voldoen aan onderstaande voorwaarden, mogen hun stem uitbrengen vanuit het buitenland.

- A Nederlandse kiesgerechtigden die hun werkelijke woonplaats buiten Nederland hebben. Dit betekent dat u niet staat ingeschreven bij een Nederlandse gemeente.
 - B Nederlandse kiesgerechtigden die wegens beroep of werkzaamheden in het buitenland verblijven.
 - C Nederlandse kiesgerechtigden die wegens beroep of werkzaamheden van hun echtgenoot, levensgezel of ouder in het buitenland verblijven.
-

Helpdesk

Als u vragen heeft over stemmen via internet vanuit het buitenland, kunt u contact opnemen met de helpdesk. Wij beantwoorden uw vragen zo spoedig mogelijk.

De helpdesk per e-mail beschikbaar op het volgende adres: info@kiezenuithetbuitenland.nl.

De helpdesk is tijdens werkdagen ook telefonisch bereikbaar, in het weekend is de helpdesk gesloten.

In het weekend van de stemperiode, zaterdag 18 november en zondag 19 november 2006, is de helpdesk wel bereikbaar.

Telefoonnummer +31 (0)70 426 8010

Openingstijden (Nederlandse tijd):

Datum	Tijd
1 september t/m 31 oktober 2006	9.00 - 17.00
1 november t/m 17 november 2006	8.00 - 23.00
18 november t/m 22 november 2006	dag en nacht
vanaf 23 november 2006	9.00 - 17.00

Als u vragen heeft over de **registratie** of **briefstemmen**, **stemmen bij volmacht** of met een **kiezerspas**, kunt u contact opnemen met de gemeente Den Haag.

Tel +31 (0)70 353 4400

Fax +31 (0)70 353 7062

E-mail verkiezingen@dbz.denhaag.nl

Achtergrondinformatie stemmen via internet

Het project *Kiezen op afstand* van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties organiseert de verkiezingen via internet. Meer informatie over het project kunt u vinden onder 'Project Kiezen op Afstand'.

In het menu aan de linkerkant vindt u de wet- en regelgeving m.b.t. het project Kiezen op Afstand, uitleg over de techniek achter het stemmen en over het internetstembureau.

Informatie over de betrokken partijen bij het project kunt u vinden onder 'Samenwerking'.

Project Kiezen op afstand

Het project Kiezen op afstand (KOA) is in 2000 gestart door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het doel van dit project is om stapsgewijs het stemproces in Nederland te vergemakkelijken door met inzet van informatie- en communicatietechnologie het stemmen minder plaatsafhankelijk te maken.

Het project Kiezen op afstand kent twee experimenten:

1. Stemmen in een willekeurig stemlokaal; kiezers mogen binnen hun gemeente in een stemlokaal naar keuze hun stem uitbrengen.
2. Stemmen via internet; Nederlandse kiezers in het buitenland kunnen via internet hun stem uitbrengen.

Beide experimenten zijn bij de Europese Parlementsverkiezingen in juni 2004 in het kader van het project Kiezen op afstand voor het eerst gehouden. Stemmen in een willekeurig stemlokaal is bij de Gemeenteraadsverkiezingen in maart 2006 herhaald. Beide experimenten zijn positief geëvalueerd. Daarom zullen bij de Tweede Kamerverkiezingen op 22 november 2006 opnieuw twee uitgebreide experimenten plaatsvinden met stemmen in een willekeurig stemlokaal en stemmen via internet.

Stemmen via internet in 2004 en 2006

Het experiment stemmen via internet in 2004 verschilt op een paar punten met het experiment in 2006.

- In 2006 kan gedurende vijf dagen gestemd worden, in plaats van tien dagen in 2004;
- kiezers kunnen hun stem controleren na afloop van de verkiezingen;
- in 2006 wordt er geen gebruik meer gemaakt van telefoonstemmen;
- de authenticatieprocedure is in 2006 kiezersvriendelijker.

Meer informatie over de experimenten stemmen in een willekeurig stemlokaal of stemmen via internet van het project Kiezen op afstand vindt u op www.minbzk.nl/koa. Wanneer u vragen heeft, kunt u contact met ons opnemen per e-mail koa@minbzk.nl.

Wet- en regelgeving stemmen via internet

Hieronder vindt u de wet- en (aanvullende) regelgeving omtrent het experiment stemmen via internet.

Aangezien de experimentenwet Kiezen op Afstand de (tijdelijke) grondslag vormt om tijdens verkiezingen als bedoeld in de Kieswet experimenten te kunnen houden met voorzieningen die het de kiezers gemakkelijker maken om hun stem uit te brengen, zijn hieronder de Kieswet en Kiesbesluit toegevoegd. De experimentenwet Kiezen op Afstand onderscheidt twee soorten experimenten.

- a. Experimenten met het oog op nieuwe voorzieningen die de kiesgerechtigde in Nederland in staat te stellen in een stemlokaal naar keuze te stemmen.
- b. Experimenten met het oog op nieuwe voorzieningen die de kiesgerechtigde in staat stellen zijn stem met behulp van informatie- en communicatietechnologie vanuit een andere plaats dan een stemlokaal uit te brengen.

Het bij 'b.' genoemde experiment is het experiment stemmen via internet.

Het experimentenbesluit Kiezen op Afstand bevat nadere bepalingen ter uitvoering van de experimentenwet Kiezen op Afstand.

De experimentenregeling Kiezen op Afstand is een uitwerking van het experimentenbesluit Kiezen op Afstand. De experimentenregeling Kiezen op Afstand wordt momenteel aangepast, naar aanleiding van het gewijzigde experimentenbesluit Kiezen op Afstand. Zodra de

experimentenregeling Kiezen op Afstand is aangepast, zal onderstaande regeling worden vervangen.

Aan onderstaande publicaties kunnen geen rechten worden ontleend.

Kieswet

Kiesbesluit

Experimentenwet Kiezen op Afstand

Experimentenbesluit Kiezen op Afstand

Besluit tot wijziging van het experimentenbesluit Kiezen op Afstand

Tijdelijke Experimentenregeling Kiezen op Afstand 26-10-2006

Aanwijzingsbesluit Experimenten Kiezen op Afstand

Benoeming leden internetstembureau

Aanwijzing deskundigen (publicatie staatscourant)

Aanwijzing locatie internetstembureau

Techniek achter het stemmen

Als u de techniek achter het stemmen wilt lezen, dan kan dat hieronder. Hier wordt ingegaan op de volgende aspecten:

- Welke stembus wordt gebruikt?
- Hoe werkt de stembus?
- Is de stembus open source?
- Hoe werkt de stemcontrole?
- De stembus en webberichtenlijnen
- Meer achtergrondinformatie

Welke stembus wordt gebruikt?

Voor dit experiment wordt gebruik gemaakt van een stembus die in 2004 in opdracht van het hoogheemraadschap van Rijnland is ontwikkeld en met succes gebruikt is bij de Waterschapsverkiezingen van Rijnland en De Dommel.

De stembus, Rijnland Internet Election System genaamd (RIES), is in de afgelopen maanden aangepast om gebruikt te kunnen worden bij een Tweede Kamerverkiezingen. Zo wordt nu het lijststelsel (de waterschappen kennen nu een personenstelsel) ondersteund, is de

gebruikersinterface voor kiezers aangepast en zijn de rapportages aan het stembureau aangepast. Verder is bij de Waterschapsverkiezingen in 2004 het RIES systeem ook gebruikt om per post uitgebrachte stemmen te verwerken. In het geval van de Tweede Kamerverkiezingen worden briefstemmen niet met RIES verwerkt, maar door briefstembureau's die onder de verantwoordelijkheid van de gemeente Den Haag zijn ingesteld.

De RIES stemdienst heeft in april 2006 de United Nations Public Service Award gewonnen in de categorie 'Improving transparency, accountability and responsiveness in the Public Service'.

Hoe werkt de stemdienst?

Via de post krijgen geregistreerde kiezers in het buitenland een zogenaamde stemcode toegestuurd. Na invoering van de stemcode op de internetsite van de stemdienst krijgt de kiezer een elektronisch stembiljet te zien en kan er een keuze worden gemaakt uit de lijsten van de politieke groeperingen en uit de kandidaten van de geselecteerde lijst. Nadat de keuze is gemaakt wordt, na bevestiging, de stem via internet uitgebracht. Als de stem succesvol is verstuurd en ontvangen, geeft de stemdienst daarvan een bevestiging aan de kiezer.

In het stemproces wordt een drietal fasen onderscheiden: de voorbereiding, de stemming en de stemopneming. In de voorbereidingsfase worden de stemcodes gegenereerd. Daarnaast wordt een zogenaamd referentiebestand aangemaakt. Dit bestand bevat de referentiewaarden ('one-way hash') van alle potentieel uit te brengen geldige stemmen. Voorbeeld: met 1 miljoen kiezers en 50 kandidaten, bevat het referentiebestand 50 miljoen waarden; alle mogelijk uit te brengen geldige referentiewaarden (zogenaamde mogelijke stemmen).

Gedurende de stemming worden alle stemmen die worden ingediend opgeslagen, er vindt geen controle plaats op de geldigheid van de stem. Deze controle vindt pas in de derde fase bij de stemopneming plaats, aan de hand van het in de eerste fase gegenereerde referentiebestand. Deze werkwijze maakt het mogelijk dat ook anderen (de kiezer zelf, maar ook derden) de uitslag kunnen controleren. Zie ook *stemcontrole* voor meer informatie over de werking hiervan.

Is de stemdienst open source?

Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) heeft ervoor gekozen om gebruik te maken van een stemdienst die reeds bestond en zich in de praktijk heeft bewezen. De stemdienst is in opdracht van het hoogheemraadschap van Rijnland ontwikkeld. Gelet op het eenmalige karakter van het experiment is er niet voor gekozen om het eigendom van de stemdienst over te nemen.

De software van de stemdienst is niet onder open source licentie beschikbaar. Wel heeft het ministerie van BZK inzage gehad in alle documentatie en de broncode van de stemdienst. Door externe deskundigen is in opdracht van het ministerie van BZK gekeken of de broncode fouten bevat en of deze software ongewenste functionaliteit bevat. Dit onderzoek wordt nog een keer herhaald op de uiteindelijke versie van de software.

De stemdienst bestaat uit verschillende softwareonderdelen. Een module waarmee de cryptografische berekeningen worden uitgevoerd en waarmee de stemcodes en het referentiebestand worden berekend, een module waarmee de kiezer stemt via internet en een module waarmee de stemmen geteld worden. Van de module waarmee de kiezer stemt is de broncode wel beschikbaar. De functionaliteit is namelijk geprogrammeerd in javascript en is vanuit de browser van de kiezer opvraagbaar. Ook al is van de overige twee modules de broncode niet beschikbaar, de correcte werking van de stemdienst als geheel is wel te controleren. Zie hiervoor ook *stemcontrole*.

Stemcontrole

Met stemmen via internet heeft de kiezer de mogelijkheid om te controleren of zijn stem daadwerkelijk is ontvangen en of die daadwerkelijk is meegeteld. Daarnaast kan iedereen de uitslagberekening van het stembureau zelfstandig verifiëren. Deze mogelijkheden zijn bedoeld om het verkiezingsproces zo transparant en betrouwbaar mogelijk te maken.

Hoe werkt de stemcontrole?

De kiezer ontvangt voor de verkiezing een unieke, vertrouwelijke en anonieme stemcode. Met deze stemcode krijgt de kiezer toegang tot de stemdienst, tevens is de stemcode de cryptografische sleutel waarmee de stem wordt versleuteld. De stemcodes worden per post toegezonden aan alle kiezers. Direct na verzending van de stembescheiden wordt het bestand met stemcodes vernietigd, zodat de kiezer de enige is die beschikt over de stemcode.

Direct na de stemming wordt door het stembureau een bestand met alle ontvangen stemmen gepubliceerd via het internet. Vervolgens wordt door het stembureau de stemmen bepaald of de ontvangen stemmen geldig zijn en worden de geldige stemmen geteld. Een bestand met alle verwerkte stemmen en de uitslag wordt eveneens gepubliceerd via het internet.

In deze bestanden kan de kiezer terugzoeken of zijn stem respectievelijk ontvangen en meegeteld is. Voorwaarde is wel dat hij de versleutelde stem, de zogenaamde 'technische stem', die hij heeft uitgebracht ook bewaard. De stemdienst biedt daartoe een print en opslaan functie:

Om alles op een veilige wijze mogelijk te maken wordt de stem op een bijzondere manier versleuteld en na ontvangst verwerkt:

- Na het maken van een keuze wordt de stem, de keuze voor een kandidaat, op een bijzondere manier met de stemcode versleuteld (MAC one-way hash) op de computer van de kiezer en wordt deze verstuurd naar de stemdienst. De stemcode waarmee de stem wordt versleuteld wordt *niet* verstuurd.
- De versleutelde stem bestaat overigens uit twee delen: een deel dat de anonieme identiteit van de kiezer aangeeft en een deel dat de kandidaatkeuze aangeeft.
- De versleutelde stem wordt in een SSL-sessie uitgewisseld tussen computer van de kiezer en de stemdienst, zodat de versleutelde stem niet door derden onderschept kan worden.
- Na ontvangst berekent de stemdienst een ontvangstbevestiging (elektronische handtekening) en stuurt deze naar de kiezer.

Uitslagberekening

De stem is dus versleuteld en de stemdienst beschikt niet meer over de sleutels waarmee de stemmen zijn versleuteld. Maar hoe is dan een uitslag te bepalen?

Om als stembureau toch de stemmen te kunnen tellen, zijn *voorafgaand* aan de stemming voor alle kiesgerechtigde kiezers met behulp van de op dat moment gegenereerde stemcodes alle potentieel versleutelde stemmen berekend. Deze versleutelde stemmen zijn vervolgens 'gehashed' (MDC one-way hash). De verzameling van al deze hash-waardes wordt het referentiebestand genoemd, dit bestand wordt gepubliceerd.

Om de stemmen te kunnen tellen wordt tijdens de stemopneming van elke ontvangen versleutelde stem de hash-waarde berekend. Deze hash-waarde wordt opgezocht in het referentiebestand. Komt deze niet in het bestand voor, dan is het een ongeldige stem. Komt deze wel in het bestand voor dan is aan de hand van de referentietabel te bepalen op welke kandidaat is gestemd.

Wat is hashen?

Hashen (spreek uit: *hesjen*) is een algoritme dat de versleutelde stem omvormt tot een stuk tekst (de hash-waarde) op een zodanige manier dat het onmogelijk is om het proces om te draaien. Dit algoritme heeft de eigenschap dat de hash-waarde voor elke stem weer anders is. In de stemdienst worden twee varianten gebruikt; de MAC en de MDC hash. De MAC hash heeft een sleutel nodig (de stemcode), de MDC werkt zonder sleutel.

Doordat de stemcode voor iedere kiezer uniek is wordt de hash-waarde van de stem van kiezer 1 op kandidaat A anders opgeslagen dan hash-waarde van de stem van kiezer 2 op kandidaat A. Aan de hash-waarde is niet te zien welke stemcode gebruikt is.

Stemcontrole door anderen dan de kiezer

Voor anderen dan de kiezer zelf is het niet mogelijk om te verifiëren of een individuele stem goed is meegeteld; immers alleen de kiezer zelf weet wat zijn keuze was. Wel kan iedereen (ook niet-kiezers) controleren of de telling van de stemmen correct is verlopen. Zowel het referentiebestand, het bestand met ontvangen stemmen en het bestand met verwerkte stemmen wordt gepubliceerd. De telregels (die bepalen hoe geteld moet worden) zijn openbaar en vastgelegd in het gewijzigde Tijdelijk experimentenbesluit Kiezen op Afstand.

Kort gesteld komen de telregels er op neer dat:

- een blanco stem als ongeldig wordt beschouwd;
- indien van één kiezer meer dan één stem wordt ontvangen en deze zijn allemaal op dezelfde kandidaat, dan wordt één van deze stemmen als geldig beschouwd en de overige als ongeldig;
- indien van één kiezer meer dan één stem wordt ontvangen en deze zijn niet allemaal op dezelfde kandidaat dan worden al deze stemmen als ongeldig beschouwd.

Anti-fraude maatregelen

De mogelijkheid om de stem te controleren werkt alleen goed als de integriteit van het referentiebestand en het bestand met ontvangen stemmen geborgd is.

Om te frauderen zou je kunnen proberen het referentiebestand aan te passen nadat het is gemaakt. Op die manier zou je bijvoorbeeld kunnen proberen om extra (niet bestaande) kiezers toe te voegen. Om dit te detecteren wordt van het originele referentiebestand een hashwaarde gemaakt en gepubliceerd via de Staatscourant. Iedereen kan van het gepubliceerde referentiebestand een hashwaarde berekenen en controleren of het overeenkomt met de waarde in de Staatscourant.

Openbaarmaking van gegevens

Het internetstembureau publiceert voor, tijdens en na de stemming specifieke gegevens:

PUBLICATIES	MEDIUM	VOOR WIE?
<i>Voorafgaand aan de stemperiode</i>		
De werkingsprincipes van RIES	www.kiezenuithetbuitenland.nl	Iedereen
Het overzicht met de kandidatenlijsten	www.kiezenuithetbuitenland.nl de geregistreerde kiezers ontvangen dit ook persoonlijk	Iedereen
Een referentiebestand, waarmee de stem van iedere kiezer is vast te stellen en te controleren, met handhaving van het stemgeheim	www.kiezenuithetbuitenland.nl/stemcontrole Een hash-waarde van het referentiebestand wordt gepubliceerd in de Staatscourant	Iedereen
<i>Tijdens de stemperiode</i>		
De programmatuur waarmee de kiezer zijn stem uitbrengt	Deze programmatuur zit als javascript code in de HTML pagina's die de browser ontvangt zodra de kiezer verbinding zoekt	Alle kiezers

	met het internetstembureau	
De ?technische stem?; de versleutelde stem die wordt verzonden.	Wordt getoond op het scherm van de kiezer. Kan worden opgeslagen op de PC en kan worden geprint	Alleen aan de kiezer zelf
<i>Na afloop van de stemperiode</i>		
Bestand met alle ontvangen stemmen	www.kiezenuithetbuitenland.nl/stemcontrole	Iedereen
Alle eventuele mutaties op het referentiebestand, op grond van vervallen en verstrekte vervangende stembescheiden	www.kiezenuithetbuitenland.nl/stemcontrole	Iedereen
De door het stembureau uitgevoerde verwerking van iedere stem, bestand met alle verwerkte stemmen	www.kiezenuithetbuitenland.nl/stemcontrole	Iedereen

De stemdienst en webrichtlijnen

Het internet is een belangrijk kanaal om informatie en diensten aan te bieden. Internet biedt tal van mogelijkheden om informatievoorziening, communicatie en dienstverlening niet alleen beter, maar ook effectiever en efficiënter te organiseren.

De overheid wil de toegankelijkheid, duurzaamheid, uitwisselbaarheid en vindbaarheid vergroten van de informatie en diensten die zij via internet aanbiedt. Om dit doel te kunnen bereiken zijn de Webrichtlijnen ontwikkeld. De stemdienst voldoet niet geheel aan de webrichtlijnen. Hieronder kunt u lezen wat hier de reden voor is.

De meest in het oog springende richtlijnen waar niet aan wordt voldaan zijn:

1. het gebruik van javascript ('client side scripting', richtlijn R-pd.1.3)
2. het gebruik van frames (richtlijn R-pd 2.5)
3. het gebruik van een unieke, onveranderende URL (richtlijn R-pd 4.1)

Hieronder wordt een nadere toelichting gegeven waarom de stemdienst niet aan deze richtlijnen kan voldoen.

Richtlijn 1.3 - De stemdienst vereist het gebruik van javascript

De stemdienst die gebruikt zal worden voor de Tweede Kamerverkiezingen is geen traditionele informatieve website. In haar opzet en ontwerp is de stemdienst een client-server applicatie die gebruik maakt van internet en webtechnologie. De specifieke eisen die voortvloeien uit wet- en regelgeving en de bijzondere aandacht die beveiliging daarin heeft, maakt dat de ontwerpers van de stemdienst bepaalde keuzes gemaakt hebben. Het stemgeheim is één van de meest in het oog springende waarborgen die de stemdienst moet bieden. Daarnaast biedt de stemdienst een unieke controlelemogelijkheid; de kiezer kan vaststellen of zijn stem juist is geteld. Om het stemgeheim te waarborgen en de controlelemogelijkheid te kunnen bieden is door de ontwerpers er voor gekozen om lokaal op de computer van de kiezer de stem te laten versleutelen, volgens een specifieke gepatenteerde methode. In deze methode hoeft de persoonlijke en unieke stemcode (die tevens de sleutel voor de versleuteling vormt) nooit verzonden te worden naar de stemserver (met het risico van onderschepping).

Juist met de toegankelijkheid voor de kiezers in het achterhoofd is er voor gekozen om dit middels Javascript te doen, omdat dit in elke webbrowser (ook zeer oude) beschikbaar is. De kiezer heeft zo geen ander middel nodig dan een standaard webbrowser.

Een ander argument om voor javascript te kiezen is geweest dat het daarmee voor elke kiezer mogelijk is om de broncode van de software te verifiëren ('Open Source'). De programmaregels zijn immers opgenomen in de HTML-pagina's.

Richtlijn 2.5 - De stemdienst maakt wel gebruik van frames

De stemdienst maakt gebruik van frames om te voorkomen dat de stemserver voor elke kiezer een sessie moet bijhouden. Dit zou de belasting van de stemserver sterk verzwaren en deze kwetsbaarder maken voor beschikbaarheidsaanvallen. Daarnaast heeft dit als nadeel dat aan de kant van de stemserver exact bekend is welke pagina aan welke kiezer-computer wordt gestuurd.

Met name de pagina waarin om de bevestiging van de geselecteerde kandidaat wordt gevraagd ligt, indachtig het stemgeheim, gevoelig.

De toepassing van frames maakt het, in combinatie met javascript, mogelijk dat aan de kant van de kiezer wordt bijgehouden in welke stap in het proces de kiezer zich bevindt. Deze statusinformatie blijft hierdoor op de computer van de kiezer. Het merendeel van de pagina's die de kiezer te zien krijgt worden niet vanaf de server toegestuurd aan de computer van de kiezer, maar worden door javascript gegenereerd.

Richtlijn 4.1 - De stemdienst geeft niet elke pagina een eigen unieke URL.

Richtlijn 4.1 vereist dat elke document en elke pagina van een website uniek adresseerbaar is zodat deze direct opgevraagd kunnen worden. In de toelichting van de richtlijn wordt aangegeven dat zoekmachines alleen dergelijke inhoud van een website kunnen vinden als alle pagina's over een unieke URL beschikken.

In het geval van de stemdienst is het ongewenst dat alle pagina's direct adresseerbaar zijn en dat deze door zoekmachines doorzocht kunnen worden. Er is, gelet op de waarborg van het stemgeheim, bewust voor gekozen om pagina's waaruit de voorkeur van een kiezer kan worden afgeleid niet uniek te adresseren.

Conclusie

De stemdienst voldoet niet aan alle webrichtlijnen. De (beveiligings-)eisen die gesteld worden aan een stemdienst zijn dusdanig dat de ontwerpers van de stemdienst een bewuste keuze gemaakt hebben voor specifieke technologie.

Het aanpassen van de stemdienst om te voldoen aan alle webrichtlijnen vergt een herontwerp van de stemdienst en is niet haalbaar voor de aanstaande Tweede Kamerverkiezingen in november 2006.

Wilt u meer weten over de webrichtlijnen die de overheid stelt aan websites, dan kunt u die vinden op; <http://webrichtlijnen.overheid.nl>.

Meer achtergrondinformatie

Artikelen

Prof. Bart Jacobs van de Radboud Universiteit uit Nijmegen heeft in 2004 een aantal artikelen geschreven waarin de RIES-stemdienst en het achterliggende concept zijn beschreven. Zie hiervoor:

1. E. Hubbers, B. Jacobs, W. Pieters, [RIES - Internet Voting in Action](#). Technical Report NIII-R0449, Institute for Computing and Information Sciences, University of Nijmegen. RIES internet voting in action
2. E. Hubbers, B. Jacobs, [Stemmen via internet geen probleem](#), Automatisering Gids 15 okt. 2004.

Octrooi

De stemdienst is gebaseerd op een vinding waarvoor een octrooi is verleend. Dit octrooi is verleend aan het hoogheemraadschap van Rijnland en aan de uitvinder. Deze kunt u vinden op www.octrooicentrum.nl onder octrooinummer 1023861.

Stembureau voor stemmen via internet

Tijdens de stemperiode van zaterdag 18 t/m woensdag 22 november zal toezicht worden gehouden op het stemproces door een stembureau.

De stemdienst is in deze periode 24 uur per dag bereikbaar. Dit betekent dat ook het stembureau dag en nacht toezicht zal houden.

Het stembureau is gehuisvest in Leiden in het gebouw van het hoogheemraadschap van Rijnland en bestaat uit twee leden en een voorzitter. Gezien de lange stemperiode zullen verschillende personen deze functies uitvoeren in wisseldiensten.

De leden en (plaatsvervangend) voorzitter van het stembureau worden bij ministerieel besluit benoemd en zijn net als bij een regulier stembureau vrijwilligers die hiervoor een onkostenvergoeding ontvangen.

Het stembureau komt enige uren voordat de stemming aanvangt bijeen en bereidt de opening van de stemming voor. Zo wordt geverifieerd of de stembus leeg is.

Tijdens de stemming kunnen kiezers contact opnemen met de helpdesk via info@kiezenuithetbuitenland.nl en op +31 70 426 8010. Het stembureau zal tijdens de stemming daarom continu contact houden met de helpdesk.

Indien noodzakelijk kan het stembureau de stemming onderbreken en overgaan tot schorsing van de stemming. Na tussenkomst van de minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties kan de stemming worden hervat.

De beheerders van de stemdienst zijn dag en nacht aanwezig, zodat zij indien nodig in opdracht van het stembureau eventuele storingen kunnen verhelpen.

Nadat de stemming door het stembureau is gesloten start de stemopneming. Vervolgens worden alle uitgebrachte stemmen verzameld en op basis van de wettelijke regels geteld. Het stembureau doet middels een proces-verbaal verslag en overhandigt het proces-verbaal, via de minister van Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties, aan het hoofdstembureau bij de gemeente Den Haag. De kiezers in het buitenland vallen immers in dezelfde kieskring (12) als de inwoners van Den Haag.

Samenwerking rond stemmen via internet

Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties werkt samen met twee partijen om het experiment stemmen via internet te realiseren, Het Waterschapshuis en het hoogheemraadschap van Rijnland.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft een omvangrijk en veelzijdig takenpakket. Eén van haar taken is zorg dragen voor het constitutioneel staatsrechtelijke bestel, waaronder het kiesstelsel en de verkiezingen vallen.

Hoogheemraadschap van Rijnland

Hoogheemraadschap van Rijnland is een waterschap en dus waterbeheerder voor een groot gedeelte van Noord-Holland en Zuid-Holland. Simpel gezegd: Rijnland houdt de voeten droog, het water schoon en de zee buiten de deur!

In 2004 heeft het hoogheemraadschap van Rijnland waterschapsverkiezingen gehouden met de stemdienst die bij deze verkiezingen zal worden gebruikt.

Het Waterschapshuis

Het Waterschapshuis is een stichting. Het Waterschapshuis is de uitvoeringsorganisatie voor de waterschappen op het gebied van onder andere informatie- en communicatietechnologie. De kwaliteit van de digitale dienstverlening naar burgers en bedrijven moet door inzet van Het Waterschapshuis worden verbeterd.

Stemdienst RIES

RIES staat voor Rijnland Internet Election System. Dit systeem, om via internet een stem uit te brengen, is tijdens de waterschapsverkiezingen van hoogheemraadschap van Rijnland en Waterschap De Dommel in 2004 gebruikt. Deze waterschappen hebben met hulp van de volgende organisaties de verkiezingen uitgevoerd: MullPon, Magic Choice en SURFnet. MullPon is de uitvinder van RIES en levert met Magic Choice de nodige kennis en innovatie, die voor toepassing van RIES nodig is. SURFnet stelt haar infrastructuur en personeel beschikbaar voor de experimenten met RIES en maakt de innovatie mogelijk met haar technische voorzieningen en deskundigen.

Op 23 juni 2006 is RIES door de Verenigde Naties met de Public Service Award beloond. Met dit systeem is de 'transparantie en verantwoordingsplicht van de publieke sector

verbeterd', aldus de jury in het rapport. De Verenigde Naties roemen het initiatief en stellen het tot voorbeeld aan andere overheden.

Het RIES systeem zal in 2008 ook bij de eerste landelijke verkiezingen voor waterschapsbesturen bij alle 26 waterschappen worden ingezet. Dit zal gebeuren onder regie van Het Waterschapshuis.

Veelgestelde vragen

Hieronder vindt u een overzicht van de meest gestelde vragen over stemmen via internet en kiezen uit het buitenland. Mocht u meer vragen hebben, dan kunt u contact op nemen met de [helpdesk](#).

1. Wie kan stemmen via internet?

Nederlandse kiesgerechtigden die voldoen aan 馱 van de onderstaande voorwaarden, mogen hun stem uitbrengen vanuit het buitenland.

A Op 10 oktober 2006 heeft u uw werkelijke woonplaats buiten Nederland. Dit betekent dat u niet staat ingeschreven bij een Nederlandse gemeente;

B Op 22 november 2006 verblijft u wegens beroep of werkzaamheden in het buitenland;

C Op 22 november 2006 verblijft u wegens beroep of werkzaamheden van uw echtgenoot, levensgezel of ouder in het buitenland.

2. In welke periode kunt u via internet uw stem uitbrengen?

U kunt vanaf 18 november 2006 7.30 uur tot 22 november 2006 21.00 uur (Nederlandse tijd) uw stem uitbrengen.

3. Mag ik ook stemmen via internet als ik tijdens de verkiezingen op vakantie ben in het buitenland?

Nee, wanneer u niet behoort tot 馱 van de onderstaande categorie馱 mag u niet via internet uw stem uitbrengen.

A Op 10 oktober 2006 heeft u uw werkelijke woonplaats buiten Nederland. Dit betekent dat u niet staat ingeschreven bij een Nederlandse gemeente;

B Op 22 november 2006 verblijft u wegens beroep of werkzaamheden in het buitenland;

C Op 22 november 2006 verblijft u wegens beroep of werkzaamheden van uw echtgenoot, levensgezel of ouder in het buitenland.

4. Hoe kan ik tijdens mijn vakantie toch mijn stem uit brengen?

U kunt uw stem uit brengen door iemand te machtigen. Deze machtiging kan op twee manieren worden uitgevoerd:

1. U vult de achterkant van uw oproepingskaart of stempas in, die u twee weken voor de

verkiezingen van uw gemeente op uw woonadres ontvangt. Hierbij machtigt u een persoon die uw stem kan uitbrengen.

2. U kunt bij uw gemeente, afdeling burgerzaken of bureau verkiezingen, een machtigingsformulier aanvragen. Met dit machtigingsformulier kunt u tot twee weken voor de verkiezingen een persoon, woonachtig in Nederland, machtiging om uw stem uit te brengen.

5. Waarom wordt het experiment stemmen via internet gehouden?

Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties onderzoekt de mogelijkheden om het stemmen minder plaatsafhankelijk te maken. Het doel daarvan is de toegankelijkheid van het stemmen te vergroten.

Voor de kiezers in het buitenland is 'tijd' een belangrijke factor en kan daarom een knelpunt zijn. Om na te gaan of stemmen via internet het knelpunt wegneemt, wordt het experiment bij de Tweede Kamerverkiezingen in november 2006 gehouden.

6. Is stemmen via internet betrouwbaar?

Er zijn maatregelen getroffen om het stemmen via internet betrouwbaar te maken. De stembureau dient dan ook te voldoen aan de waarborgen die zijn af te leiden uit de Kieswet, zoals het stemgeheim, integriteit en toegankelijkheid. De stembureau wordt hierop in een uitgebreid testtraject beoordeeld.

Om de betrouwbaarheid te waarborgen is een groot aantal maatregelen getroffen, die niet alleen de stembureau zelf betreffen, maar ook de procesinrichting, de uitvoerende organisatie en de beheerders van de stembureau. Verder staat de stembureau en het verloop van de stemming gedurende de stemperiode voortdurend onder toezicht van een stembureau dat 24 uur per dag aanwezig is.

7. Zijn er risico's verbonden aan het stemmen via internet?

Ja, aan het stemmen via internet zijn, net als aan andere vormen van stemmen, risico's verbonden. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft een inventarisatie gemaakt van die risico's en van de maatregelen die daartegen mogelijk zijn.

Hieronder wordt een aantal van de specifiek getroffen maatregelen genoemd:

1. Om te voorkomen dat anderen namens u stemmen, wordt gebruik gemaakt van een stemcode, bestaande uit 16 karakters. Deze stemcode krijgt u toegestuurd per post in een daarvoor geschikte envelop. Uitsluitend met deze code kan worden gestemd. Het is daarom van belang dat u voorzichtig met de code omgaat.

2. Het stemmen via internet vindt plaats via een beveiligde verbinding. U kunt dat zien doordat onderaan uw browser een 'slotje' is afgebeeld. De gegevens die u via internet verzendt, worden beveiligd. Derden kunnen zo de uitgewisselde gegevens niet inzien.

3. De computers die gebruikt worden om de via internet uitgebrachte stemmen te verwerken, zijn op meerdere manieren beveiligd tegen inbreuken van buitenaf. Ook zijn er allerlei organisatorische en procedurele maatregelen getroffen om er zeker van te zijn dat onbevoegden geen toegang hebben tot die computers.

4. Tijdens de stemming houdt een speciaal daarvoor ingericht stembureau toezicht op het

verloop van het stemmen via internet. Het stembureau kan als daar aanleiding voor is, beslissen de stemming te schorsen.

8. Wat gebeurt er als het experiment stemmen via internet onverhoopt wordt afgelast?

Mocht het experiment door omstandigheden worden afgelast, dan krijgt u (als u aangegeven heeft via internet te willen stemmen) alsnog een briefstembewijs toegezonden. Hiermee is het mogelijk per brief vanuit het buitenland uw stem alsnog uit te brengen.

9. Wat moet ik doen als ik mijn stemcode niet heb ontvangen of ben kwijtgeraakt?

Neem om deze reden contact op met de helpdesk.

10. Wat zijn de minimale eisen waaraan mijn computer moet voldoen, om te kunnen stemmen via internet?

Om via internet te stemmen moet u beschikken over:

1. Een computer met internet toegang;
2. een browser die 128-bit encryptie ondersteunt;
3. ondersteuning van javascript.

De volgende browsers ondersteunen 128 bit encryptie:

Windows

1. Internet Explorer versie 5.5 en hoger

De volgende versies van Internet Explorer ondersteunen niet standaard 128 bit encryptie:

- a. Internet Explorer versie 5.01
- b. Internet Explorer versie 5 voor Windows 95, 98 en Windows NT 4

Voor een geschikte update van deze twee versies kunt u terecht bij Microsoft.

2. Netscape communicator versie 4.7 en hoger

De volgende versies van Netscape worden niet ondersteund met een 128 bit encryptie:

- a. Navigator 3 en 4
- b. Netscape Communicator v4

Voor specifieke ondersteuning kunt u terecht bij Fortify.

3. Firefox versie 1.0 en hoger

4. Opera versie 6 en hoger

5. Konqueror versie 3.5.3 en hoger

Apple Macintosh

1. Internet Explorer versie 5.1 en hoger

2. Safari versie 1.2 en hoger

11. Aan wie kan ik, als Nederlandse kiesgerechtigde in het buitenland, een adreswijziging doorgeven?

Hiervoor kunt u het beste contact opnemen met de gemeente Den Haag. Zij verzorgen de registratie van Nederlandse kiesgerechtigden in het buitenland.

Tel +31 (0)70 353 4400

Fax +31 (0)70 353 7062

E-mail verkiezingen@dbz.denhaag.nl

12. Wat nu?
Alles anders doen!